

Η Διάκριση Αριστερά / Δεξιά ή η έννοια της Αριστεράς

1. Εισαγωγή

Από τα πρώτα της βήματα η Αριστερά συνδέεται άρρηκτα με δύο βασικές αντιλήψεις: του εκσυγχρονισμού και της επέκτασης των πολιτικών, κοινωνικοοικονομικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων στα μη προνομιούχα στρώματα της κοινωνίας. Ένας τρόπος για να οριστεί ο εκσυγχρονισμός είναι να συνδεθεί με τις κοινωνικές διαδικασίες και ρυθμίσεις που θεσμοθετήθηκαν στη Δυτική Ευρώπη μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση στην Αγγλία και την Επανάσταση του 1789 στη Γαλλία. Απόρροια των επαναστάσεων αυτών ήταν μια πρωτοφανής κοινωνική κινητοποίηση, καθώς οι κάθε είδους τοπικισμοί της προβιομηχανικής περιόδου εξασθένησαν ή καταλύθηκαν, και η πλειοψηφία του πληθυσμού εντάχθηκε στις ευρύτερες ενότητες της εθνικής αγοράς και του εθνικού κράτους. Η διαδικασία αυτής της ένταξης πήρε άλλοτε αυτόνομη και άλλοτε ετερόνομη μορφή. Στην πρώτη περίπτωση (π.χ. στην Αγγλία του 19 αιώνα) τα πολιτικά και κοινωνικοοικονομικά δικαιώματα που στην προβιομηχανική περίοδο περιορίζονταν σε μια μικρή μειοψηφία μόνο, επεκτάθηκαν βαθμιαία ως τη βάση της κοινωνικής πυραμίδας, βελτιώνοντας έτσι σημαντικά το επίπεδο των μαζών ως προς την ευημερία, τις πολιτικές ελευθερίες και τη σχετική κοινωνική δικαιοσύνη. Στη δεύτερη περίπτωση (της ετερόνομης διαδικασίας), οι λαϊκές τάξεις εντάχθηκαν μεν οριστικά στους μηχανισμούς της εθνικής αγοράς και της κρατικής γραφειοκρατίας, χωρίς ωστόσο και να αποκτήσουν τα ανάλογα θεμελιώδη δικαιώματα (π.χ. Πρωσία στον 19 αιώνα).

Υπεραπλουστεύοντας θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι, από τις απαρχές της ήδη, η Αριστερά υποστήριξε τον εκσυγχρονισμό σε συνδυασμό με την ευρύτερη δυνατή επέκταση των δικαιωμάτων - με άλλα λόγια, ήταν υπέρ μιας σχετικά αυτόνομης ενσωμάτωσης των κατώτερων τάξεων στο εθνικό κέντρο. Από την άλλη μεριά, η Δεξιά ήταν κατηγορηματικά αντίθετη στον εκσυγχρονισμό, ή αργότερα, όταν έγινε φανερό ότι η διαδικασία του εκσυγχρονισμού ήταν ανεπίστρεπτη, επιδίωκε μια κοινωνική κινητοποίηση ετερόνομου τύπου, που θα εξασφάλιζε τη συμμετοχή των κατώτερων τάξεων σε πεδία της εθνικής ζωής, όπως η στρατιωτική θητεία, χωρίς ωστόσο να τους παραχωρήσει και ανάλογα πολιτικά δικαιώματα. Η άποψη της συντηρητικής Δεξιάς ήταν ότι, αν η ανάσχεση ή η ανατροπή των διαδικασιών κινητοποίησης και μαζικής πολιτικής παρουσίας των λαϊκών στρωμάτων είναι ανέφικτη, θα πρέπει τουλάχιστον να αποτραπεί η επέκταση των δικαιωμάτων, έτσι που να μην μπορούν τα στρώματα αυτά να θίξουν τα προνόμια της κυρίαρχης ελίτ.

2. Αριστερά και Σοσιαλδημοκρατία: Μετάθεση στόχων

Οι δύο αυτοί βασικοί στόχοι της Αριστεράς (εκσυγχρονισμός και επέκταση των δικαιωμάτων προς τα κάτω) συχνά αγνοήθηκαν και εξακολουθούν να αγνοούνται από αυτοαποκαλούμενα προοδευτικά κινήματα ή κόμματα, τα οποία, μέσω σύνθετων διαδικασιών «μετάθεσης», μετατρέπουν τα μέσα σε σκοπούς.

Η μετάθεση αυτή έχει πάρει κατά καιρούς διάφορες μορφές, όπως: προσκόλληση στα «ιερά» κείμενα του Μαρξισμού - Λενινισμού· υποστήριξη καθεστώτων που αυτοαποκαλούνται σοσιαλιστικά ή κομμουνιστικά ή λαϊκιστικών κομμάτων και συντεχνιών, που υπηρετούν διακηρυκτικά μάλλον παρά ουσιαστικά τα λαϊκά συμφέροντα· υιοθέτηση μαξιμαλιστικών στρατηγικών κοινωνικού μετασχηματισμού, οι οποίες αντί να διευρύνουν τα κοινωνικά δικαιώματα, καταλήγουν στη συρρίκνωση τους κ.ο.κ. Ανεξάρτητα από τη συγκεκριμένη μορφή που παίρνει η μετατόπιση των στόχων, το αποτέλεσμα είναι πάντοτε να θυσιάζεται η ουσία για χάρη μιας τυπικής λογικής. Με άλλα λόγια, πρόκειται για αντιδραστική υποστήριξη ξεπερασμένων θεσμών και δογματική υιοθέτηση συνθημάτων και συνταγών με παράλληλη άρνηση μιας νηφάλιας εκτίμησης για το τι συνεπάγονται όλα αυτά

ως προς την προώθηση του «αυτόνομου» εκσυγχρονισμού, την επέκταση δηλ. των δικαιωμάτων προς τη βάση της κοινωνικής πυραμίδας.

Τίποτα, ίσως, δεν δείχνει πιο καθαρά αυτή τη μετατόπιση στόχων της Αριστεράς όσο η σταθερή περιφρόνηση, ή ακόμα και δυσφήμιση, της σοσιαλδημοκρατίας, των επιτευγμάτων της στο παρελθόν, και της δυναμικής μελλοντικής συνεισφοράς της στην υπόθεση της κοινωνικής χειραφέτησης. Ο όρος σοσιαλδημοκρατία χρησιμοποιείται εδώ με την ευρύτερη του έννοια: δεν ταυτίζεται με συγκεκριμένα κόμματα ή καθεστώτα που αυτοαποκαλούνται σοσιαλδημοκρατικά. Μιλώντας για σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές οργανώσεις και κινήματα εννοώ εκείνα που (αρνητικά) απορρίπτουν τις νεοφιλελεύθερες μορφές καπιταλιστικής ανάπτυξης, αλλά και την πολιτική επαναστατικής ανατροπής του καπιταλισμού· ενώ (θετικά) υποστηρίζουν ότι είναι όχι μόνο επιθυμητό αλλά και εφικτό να αγωνίζεται κανείς για την οικονομική ανάπτυξη, πολιτική ελευθερία και κοινωνική δικαιοσύνη μέσα στα πλαίσια του καπιταλισμού. Τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα.

Από σοσιαλδημοκρατική σκοπιά, το κρίσιμο ζήτημα στις δεκαετίες που έρχονται δεν είναι η κατάλυση ή η υπέρβαση του καπιταλισμού, αλλά ο εξανθρωπισμός του. Αν κανείς παρακάμψει προς στιγμή το δόγμα για τον εγγενώς εκμεταλλευτικό ή «κακό» χαρακτήρα του καπιταλισμού, βλέπει ότι ο αγώνας για τον εξανθρωπισμό του έχει στεφθεί με σημαντική επιτυχία σε χώρες όπου η λαϊκή πίεση από κάτω ή / και μεταρρυθμίσεις από πάνω έχουν ως αποτέλεσμα την ευρύτατη επέκταση των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στις λαϊκές τάξεις. Ο σχετικά «αυτόνομος» αυτός εκσυγχρονισμός έχει οδηγήσει χώρες όπως η Σουηδία, η Ολλανδία, το Βέλγιο, η Νέα Ζηλανδία κ.ά. σε επίπεδα ευημερίας, πολιτικής ελευθερίας και κοινωνικής δικαιοσύνης που επιτυγχάνονται για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Τα σημαντικά αυτά επιτεύγματα ένα σημαντικό κομμάτι της Αριστεράς επιμένει να τα υποτιμά συστηματικά. Ενώ στο παρελθόν η υποτίμηση αυτή εκφραζόταν κυρίως με την τάση της ριζοσπαστικής Αριστεράς να κρίνει πιο αυστηρά τις αποτυχίες της σοσιαλδημοκρατίας από ό,τι εκείνες του κομμουνισμού, σήμερα παίρνει συνήθως τη μορφή μιας υποτίθεται αμερόληπτης (αλλά στην πραγματικότητα αυθαίρετης) αξιολόγησης του παρελθόντος και των μελλοντικών προοπτικών των δύο συστημάτων. Μετά το 1989 ειδικότερα, συνεχώς ακούμε ότι, μπορεί τα κομμουνιστικά καθεστώτα να κατέρρευσαν, αλλά και η σοσιαλδημοκρατία βρίσκεται σε κατάσταση βαθιάς κρίσης (βλ. π.χ. G. THERBORN, “The Balance sheet of the left”, New Left Review, No 194).

Θα μπορούσε κανείς να κατανοήσει γιατί οι νεοφιλελεύθεροι, στην προσπάθειά τους να συγκαλύψουν τη χρεοκοπία του Θατσερισμού / Ρηγκανισμού, διατυπώνουν παρόμοιες απόψεις. Όταν, όμως, ισοπεδωτικές απόψεις που εξισώνουν τα επιτεύγματα και τις προοπτικές του κομμουνισμού και της σοσιαλδημοκρατίας διατυπώνονται από την αριστερή διανόηση, εκτός από το ότι είναι ανακριβείς, έχουν ως αποτέλεσμα και την αυτουπονόμευση και «απονομιμοποίηση» πραγματικά αριστερών, φιλολαϊκών κινήματων και κομμάτων. Παράλληλα, με τον τρόπο αυτό, ενισχύεται ο μύθος που καλλιεργεί η Δεξιά, για το θρίαμβο του φιλελεύθερου καπιταλισμού στη μεταψυχροπολεμική περίοδο. Στην διαμόρφωση και διάδοση του μύθου αυτού έχει συμβάλει σημαντικά και η Αριστερά, με το να υποβαθμίζει τα σοσιαλδημοκρατικά επιτεύγματα του παρελθόντος και τις προοπτικές νέων σοσιαλδημοκρατικών στρατηγικών για το μέλλον. Στην πραγματικότητα, η μεγάλη επιτυχία που σημειώνει ο μύθος για το θρίαμβο του φιλελεύθερου καπιταλισμού οφείλεται στο ότι, τόσο η Δεξιά όσο και η συμβατική Αριστερά, αποσιωπούν συστηματικά το γεγονός πως ο εξανθρωπισμός του καπιταλισμού στο επίπεδο του κράτους-έθνους και η ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους οφείλεται όχι αποκλειστικά αλλά κυρίως στην ανάπτυξη μαζικών εργατικών κινήματων, συνδικάτων και κομμάτων που ακολούθησαν όχι τον Λένιν ή τον Μπακούνιν αλλά την ρεφορμιστική στρατηγική του Μπερνστάιν.

3. Η αναποτελεσματικότητα των συμβατικών μέσων

Δεν μπορεί, φυσικά, κανείς να αρνηθεί ότι οι συνθήκες σήμερα κάθε άλλο παρά είναι ευνοϊκές για σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές όπως εκείνες που εφαρμόστηκαν με επιτυχία τα

πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Πράγματι, ως την οικονομική κρίση του 1974, η οικονομική ευημερία και η σχετική αυτονομία του εθνικού κράτους απέναντι στην παγκόσμια οικονομία, επέτρεψαν στους σοσιαλδημοκρατικούς στόχους της οικονομικής ανάπτυξης και της, περιορισμένης έστω, επέκτασης των δικαιωμάτων προς τα κάτω να υλοποιηθούν σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες.

Στις χώρες αυτές, όχι μόνο κεντροαριστερές αλλά και συντηρητικές κυβερνήσεις ακολουθούσαν σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές, δηλαδή πολιτικές βασισμένες στην οικονομική ανάπτυξη με σχετική κοινωνική δικαιοσύνη μέσω «Κεϋνσιανών» βασικά μέτρων (λ.χ. τόνωση της ζήτησης, κορπορατιστικές συμφωνίες ανάμεσα στο κράτος, το κεφάλαιο και την εργασία, ανάπτυξη του λεγόμενου κράτους πρόνοιας κλπ.).

Αντίθετα, στην περίοδο μετά το 1974, το φαινόμενο της «έρπουσας» ανάπτυξης (που διακόπτεται από παρατεταμένες περιόδους ύφεσης) καθώς και οι γοργοί ρυθμοί με τους οποίους ενισχύθηκε ο παγκόσμιος χαρακτήρας της οικονομίας, μετέτρεψαν τα παραδοσιακά σοσιαλδημοκρατικά μέσα για την επίτευξη του στόχου «εκσυγχρονισμός συν κράτος πρόνοιας» σε απαρχαιωμένα εργαλεία. Ακόμα και στις χώρες όπου βρίσκονταν στην εξουσία σοσιαλδημοκρατικά ή σοσιαλιστικά κόμματα, οι αλλαγές στο διεθνές πλαίσιο και η καθοδική πορεία της παγκόσμιας οικονομίας έκανε πια αδύνατη τη σύνδεση οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας μέσω παραδοσιακών σοσιαλδημοκρατικών προγραμμάτων.

Η σοσιαλιστική κυβέρνηση στη Γαλλία, για παράδειγμα, που στις αρχές της δεκαετίας του 1980 προσπάθησε να αγνοήσει τη διεθνή πραγματικότητα, σύντομα, μετά από έναν περίπου χρόνο εφαρμογής συμβατικής σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής (π.χ. μεγάλης κλίμακας εθνικοποιήσεις) αναγκάστηκε να «ανακρούσει πρύμναν». Παρά την υψηλή ανεργία και την αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων, που ήταν φυσικό να προκύψουν από μια εγκατάλειψη της συμβατικής σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής, η γαλλική κυβέρνηση υιοθέτησε στρατηγική λιτότητας, ώστε να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της γαλλικής οικονομίας στο πλαίσιο της ΕΟΚ. Οι ισπανοί σοσιαλιστές, έχοντας διδαχθεί από την γαλλική εμπειρία, από την πρώτη στιγμή που ανέλαβαν τη διακυβέρνηση τάχθηκαν υπέρ της συγκράτησης των μισθών και της ταχύρυθμης εκβιομηχάνισης (μέσω της εισροής κεφαλαίων από το εξωτερικό), προκαλώντας έτσι εκτεταμένη ανεργία.

Αν πάντως οι κλασικές σοσιαλδημοκρατικές συνταγές δεν κατάφεραν να ανταποκριθούν με επιτυχία στις δυσκολίες των δύο δεκαετιών μετά το 1974, εξίσου αποτυχημένες αποδείχτηκαν και οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές - ακόμα και σε περιπτώσεις εφαρμογής τους από κυβερνήσεις που πίστευαν ακράδαντα στην αποτελεσματικότητά τους. Στη Μ. Βρετανία, για παράδειγμα, η μονεταριστική πολιτική της Θάτσερ οδήγησε σε επίταση των κοινωνικών ανισοτήτων και στη δημιουργία ενός τεράστιου υποπρολεταριάτου.

Συνοψίζοντας, είναι σαφές πως σήμερα ούτε οι νεοφιλελεύθερες ούτε οι συμβατικές σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές μπορούν να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα εθνικά κράτη από τις εξελίξεις στην παγκόσμια οικονομία και από τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Επιπλέον, μπορεί επίσης να θεωρηθεί δεδομένο ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης απορρίπτει αφενός τη διεθνή περιθωριοποίηση που συνεπάγεται η μη ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, και αφετέρου την εσωτερική, μαζική, κοινωνική περιθωριοποίηση, που αναπόφευκτα συνοδεύει τον βασισμένο σε μονεταριστικά πρότυπα εκσυγχρονισμό.

Η πρόκληση επομένως, για την Αριστερά σήμερα είναι να βρει νέους τρόπους, ώστε να επανασυνδέσει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας με την κοινωνική δικαιοσύνη· με άλλα λόγια, να πετύχει και πάλι τους παραδοσιακούς σοσιαλδημοκρατικούς στόχους, επινοώντας νέες στρατηγικές - στρατηγικές που θα λαμβάνουν σοβαρά υπόψη το δύσκολο σημερινό διεθνές κλίμα, ένα από τα χαρακτηριστικά του οποίου είναι η σύγκλιση σοσιαλδημοκρατικών / κεντροαριστερών δυνάμεων και αυτών της κεντροδεξιάς.

4. Παγκοσμιοποίηση και η σύγκλιση κεντροαριστεράς και κεντροδεξιάς

Η σύγκλιση Κεντροαριστεράς και Κεντροδεξιάς που βλέπουμε στη χώρα μας συνδέεται άμεσα με τη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση που αναπτύσσεται ραγδαία από τη δεκαετία του '70 έως σήμερα. Το απότομο άνοιγμα των αγορών που η παγκοσμιοποίηση επέφερε οδήγησε σε μια θεαματική αύξηση του παραγόμενου πλούτου από τη μια μεριά και από την άλλη σε μια εξίσου θεαματική αύξηση των ανισοτήτων και σε εθνικό και σε παγκόσμιο επίπεδο. Μέσα στο νέο αυτό πλαίσιο, όπως τονίσαμε πιο πάνω, οι συμβατικές σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές έπαψαν να λειτουργούν αποτελεσματικά. Μετά τη στροφή 180° μοιρών της σοσιαλιστικής κυβέρνησης Μιτεράν, όλες οι κεντροαριστερές / σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις αντιλήφθηκαν πως ο Κεϋνσιανού τύπου κρατικός παρεμβατισμός δεν είναι πια δυνατός. Αντιλήφθηκαν, με άλλα λόγια, πως υπάρχει μια βασική αντινομία μεταξύ μιας νεοφιλελεύθερης παγκόσμιας οικονομίας και μιας κρατικιστικής, οικονομικής στρατηγικής στο επίπεδο ενός συγκεκριμένου κράτους- έθνους. Αυτή η διαπίστωση ανάγκασε τη σοσιαλδημοκρατική Κεντροαριστερά να αντιμετωπίσει πιο θετικά τις αξίες του ανταγωνισμού και της παραγωγικότητας που το άνοιγμα της αγοράς τείνει να δημιουργεί.

Αυτή η αντικρατιστική στροφή της κεντροαριστεράς οφείλεται λιγότερο στην «προδοσία των πολιτικών ελίτ» και περισσότερο σε δομικούς παράγοντες. Ο πιο σημαντικός έχει να κάνει με την ανισορροπία μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας που δημιούργησε η ραγδαία απελευθέρωση των χρηματιστηριακών αγορών στις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση δεν οδηγεί, όπως πολλοί νομίζουν στην περιθωριοποίηση / σταδιακή εξαφάνιση του κράτους έθνους. Είναι όμως γεγονός πως τα επιμέρους δυτικοευρωπαϊκά κράτη αδυνατούν να ελέγξουν εντός των εθνικών συνόρων τους τις κινήσεις των κεφαλαίων και άρα δεν μπορούν να παίξουν τον εξισορροπητικό / αναδιανεμητικό ρόλο που έπαιξαν στην πρόωμη μεταπολεμική περίοδο (την λεγόμενη «χρυσή εποχή της σοσιαλδημοκρατίας»). Σε εθνικό επίπεδο, κάθε σοβαρή προσπάθεια μείωσης των ανισοτήτων και της μαζικής περιθωριοποίησης που το άνοιγμα των αγορών δημιουργεί υποσκάπτει το «ευνοϊκό κλίμα» για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Στη συνέχεια η έλλειψη επενδύσεων μειώνει τον ρυθμό ανάπτυξης και οδηγεί στην οικονομική στασιμότητα - δηλαδή στην παραγωγή λιγότερου πλούτου. Με άλλα λόγια η βασική αντινομία που η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση έχει δημιουργήσει είναι αυτή μεταξύ της παραγωγής πλούτου και της σχετικά δίκαιης κατανομής του.

Από την άλλη μεριά όμως, η σύγκλιση δεν ήταν μονόπλευρη αλλά αμφίπλευρη. Δεν ήταν μόνο η Κεντροαριστερά που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει σταδιακά την κρατικιστική οικονομική πολιτική. Η Κεντροδεξιά αναγκάστηκε επίσης να εγκαταλείψει την ακραία νεοφιλελεύθερη ιδεολογία, η οποία ισχυρίζεται ότι οι μηχανισμοί της αγοράς λύνουν όχι μόνο τα προβλήματα της παραγωγής πλούτου αλλά και αυτά της αναδιανομής του (μέσω του περίφημου trickle down effect: δηλαδή της αυτόματης, χωρίς κρατική παρέμβαση, διάχυσης του πλούτου προς τα κάτω). Έτσι, κεντροδεξιές κυβερνήσεις, στην Ευρώπη τουλάχιστον, αποδέχθηκαν ότι οι κοινωνικές κατακτήσεις της «χρυσής περιόδου της σοσιαλδημοκρατίας» (1945-1975) δεν είναι δυνατό να ανατραπούν πλήρως. Αντιλήφθηκαν ότι μια αντιλαϊκή στρατηγική αποδόμησης του κράτους πρόνοιας θα ήταν, από εκλογική άποψη, καταστρεπτική. Έτσι, αν η ανάγκη επιβίωσης σε ένα νεοφιλελεύθερο παγκόσμιο σύστημα υποχρέωσε την Κεντροαριστερά να πάρει περισσότερο στα σοβαρά τη λογική της αγοράς, η ανάγκη εκλογικής υποστήριξης υποχρέωσε την Κεντροδεξιά να σεβαστεί σε ένα σημαντικό βαθμό τη λογική της κοινωνικής συνοχής που το κράτος πρόνοιας εκπροσωπεί. Είναι ακριβώς γι' αυτόν το λόγο που, παρ' όλο που το δυτικοευρωπαϊκό κράτος πρόνοιας δέχεται σοβαρές πιέσεις / επιθέσεις, κατόρθωσε να επιβιώσει - ακόμη και στη θατσερική / μπλερική Αγγλία. (Οι εμπειρικές έρευνες που έχουν γίνει πάνω σε αυτό το θέμα απορρίπτουν κατηγορηματικά το μύθο της ραγδαίας έκλειψης του κράτους πρόνοιας στη Δυτική Ευρώπη).

5. Πέρα από τη σύγκλιση I: κοινωνία πολιτών & συμμετοχική δημοκρατία

Αν δεχτούμε τη σύγκλιση Κεντροαριστεράς και Κεντροδεξιάς, υπάρχουν ακόμη τομείς όπου η Κεντροαριστερά μπορεί να διαφοροποιηθεί από την Κεντροδεξιά; Σε αυτή την ερώτηση ένας σημαντικός αριθμός προοδευτικών διανοούμενων απαντά σήμερα με ένα καταφατικό ναι προβάλλοντας την ιδέα της εμβάθυνσης της δημοκρατίας σαν μια στρατηγική της

Κεντροαριστεράς που είναι βιώσιμη - ακόμη και στην περίπτωση μακροχρόνιας επιβίωσης του παγκόσμιου νεοφιλελεύθερου status quo.

Η ιδέα της συμμετοχικής δημοκρατίας και πιο γενικά της ανάγκης ριζικής εμβάθυνσης της δημοκρατικής διαδικασίας, παρ' όλο που έχει μια μακρά ιστορία, αναπτύχθηκε κατά συστηματικό τρόπο πρόσφατα από πολλούς διανοούμενους που μετά την κατάρρευση του υπάρχοντος σοσιαλισμού, το άνοιγμα των παγκόσμιων αγορών και την επακόλουθη σύγκλιση Κεντροαριστεράς και Κεντροδεξιάς είδαν στον ριζοσπαστικό εκδημοκρατισμό και στην ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών ένα νέο πεδίο πολιτικοποίησης και αμφισβήτησης των πολιτικοκοινωνικών κατεστημένων (βλ. τα έργα των Hirst, Laclau, Castells, Mouffe, Cohen, Arato, Kean, Held κ.ά.).

Από την «κεντροαριστερή» αυτή προοπτική, αν η αμφισβήτηση του status quo στις «νεωτερικές» δυτικοευρωπαϊκές κοινωνίες ξεκίνησε με αγώνες για τη διάχυση πολιτικών δικαιωμάτων στις λαϊκές μάζες (π.χ. αγώνες για τη θεσμοποίηση της καθολικής ψηφοφορίας στον 19 αιώνα), συνεχίστηκε με την απαίτηση διάχυσης κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων προνοίας στον 20 αιώνα. Στο κατώφλι του 21 αιώνα η αμφισβήτηση πρέπει να περάσει από τον πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό χώρο σε αυτόν της κοινωνίας των πολιτών. Περνάμε, με άλλα λόγια, από αγώνες για τη διάχυση / εξάπλωση πολιτικών και κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων σε αγώνες για τη διάχυση πολιτισμικών δικαιωμάτων (δικαίωμα στην ετερότητα) καθώς και «δικαιωμάτων του πολίτη». Τα τελευταία συνδέονται με την ανάγκη ενεργοποίησης του πολίτη σε έναν τρίτο χώρο που δεν λειτουργεί ούτε στη βάση της κομματικοκρατικής λογικής ούτε σε αυτήν της αγοράς.

Είναι ακριβώς σε αυτόν τον χώρο που μπορεί να έχουμε, αντί για σύγκλιση, σαφή διαφοροποίηση μεταξύ Κεντροαριστεράς και Κεντροδεξιάς. Τουλάχιστον στο επίπεδο της πολιτικής θεωρίας η συντηρητική ιδεολογία βασίζεται στη λογική «λιγότερο κράτος και περισσότερη αγορά», λιγότερο «αναποτελεσματικούς» γραφειοκράτες και περισσότερους «δημιουργικούς» επιχειρηματίες. Από την άλλη μεριά, η κεντροαριστερή στρατηγική της συμμετοχικής δημοκρατίας βασίζεται στη φόρμουλα: λιγότερο κράτος (αποκέντρωση, άμβλυση της γραφειοκρατίας αλλά και της κομματικοκρατίας), λιγότερη αγορά (ρύθμιση, δηλαδή, της αγοράς με βάση όχι μόνο την παραγωγικότητα αλλά και την κοινωνική συνοχή και οικολογία) και περισσότερη κοινωνία των πολιτών (θεσμοποιημένη συνεργασία κομμάτων - ΜΚΟ, ανεξάρτητες αρχές ως αντίβαρο στην κομματικοκρατία και αγοροκρατία κτλ.).

Με άλλα λόγια, η θεωρητική παράδοση στην οποία η έννοια της συμμετοχικής δημοκρατίας ανήκει τονίζει την ανάγκη αντιμετώπισης με έναν νέο, ριζοσπαστικό/δημοκρατικό τρόπο μιας σειράς δυσλειτουργιών που χαρακτηρίζουν και το σύγχρονο κράτος (αγκύλωση της δημόσιας διοίκησης, αυταρχισμός, διαφθορά, αδιαφάνεια) και την αγορά (μονοπωλιακές / ολιγοπωλιακές καταστάσεις, ανισότητες, έλεγχος πολιτικών και ΜΜΕ από μεγάλα οικονομικά συμφέροντα κτλ.). Αυτός ο τρόπος αντιμετώπισης των παραπάνω δυσλειτουργιών είναι «νέος» γιατί δεν βασίζεται μόνο στα κόμματα, που από τη σκοπιά της συμμετοχικής δημοκρατίας δεν μπορούν να είναι διαιτητές γιατί είναι μέρος του προβλήματος. Βασίζεται στη συσπείρωση πολιτών εκτός του κομματικού χώρου καθώς και στη δημιουργία νέων ανεξάρτητων αρχών που, όταν έχουν ουσιαστική αυτονομία και δύναμη, λειτουργούν ως αντίβαρο και στις κομματικοκρατικές και στις αγοροκρατικές τάσεις της κοινωνίας. Βασίζεται, με άλλα λόγια, σε μια νέα ισορροπία μεταξύ κράτους, αγοράς και κοινωνίας πολιτών.

Η στρατηγική της συμμετοχικής δημοκρατίας, στον βαθμό που οδηγεί στη μετάβαση πόρων και εξουσιών από την αγορά και το κομματικοκρατικό σύστημα στην κοινωνία των πολιτών, αποτελεί μια καινοτόμο πολιτική που μπορεί να οδηγήσει στην αναβίωση της κεντροαριστεράς παράδοσης και στη διαφοροποίησή της από τις συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις. Και αυτό γιατί οι τελευταίες υποστηρίζουν πως οι δυσλειτουργίες και του κράτους και της αγοράς μπορούν να διορθωθούν με συμβατικά μέσα. Για παράδειγμα, στη χώρα μας η συντηρητική παράταξη πρεσβεύει ότι για όλα τα δεινά φταίει η έλλειψη εναλλαγής στην εξουσία που οδήγησε στην «καθεστωτική» νοοτροπία του ΠΑΣΟΚ. Με βάση αυτή τη λογική η

λύση θα έρθει μέσα από τα κόμματα. Θα έρθει τώρα που το «διεφθαρμένο και αλαζονικό» ΠΑΣΟΚ παραδίδει την εξουσία στη «μη καθεστωτική», «μη αλαζονική», «έντιμη» ΝΔ.

Η θεωρία της συμμετοχικής δημοκρατίας δίνει λιγότερη έμφαση στη συχνή εναλλαγή των κομμάτων στην εξουσία και περισσότερο σε μια νέα ισορροπία μεταξύ κράτους, αγοράς και κοινωνίας πολιτών. Σε μια κατάσταση όπου η κοινωνία πολιτών δεν θα συνθλίβεται, όπως στη χώρα μας, από τον αυταρχικό κρατικισμό από τη μία μεριά και την ασυδοσία της αγοράς από την άλλη. Μια κατάσταση όπου τουλάχιστον μακροχρόνια, ο χώρος της κοινωνίας πολιτών θα παίζει επιτελικό ρόλο στη ρύθμιση των δυσλειτουργιών και της κρατικής μηχανής και της αγοράς. Πρόκειται βεβαίως για ένα όραμα. Ένα όραμα όμως που δεν είναι τελείως ουτοπικό σε μια περίοδο όπου βλέπουμε από την μια μεριά την απαξίωση των κομμάτων και από την άλλη τη δίψα των σκεπτόμενων νέων για καινοτόμες, μη κομματικές μορφές συμμετοχής στον δημόσιο χώρο.

Βεβαίως, η συμμετοχική δημοκρατία δεν μπορεί να λύσει τα κύρια δομικά προβλήματα που η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση έχει δημιουργήσει στο εσωτερικό των δυτικοευρωπαϊκών κοινωνιών (π.χ. το πρόβλημα της ανισορροπίας μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, των αδυναμιών του εθνικού κράτους να ελέγξει το πολυεθνικό κεφάλαιο κλπ.). Αυτό το σημείο μας οδηγεί σε μια δεύτερη βασική διαφορά μεταξύ κεντροαριστεράς και κεντροδεξιάς, διαφορά που έχει να κάνει με την παγκοσμιοποίηση.

6. Πέρα από τη σύγκλιση II: Παγκόσμια προοδευτική διακυβέρνηση

Οι κεντροαριστερές πολιτικές ηγεσίες στην Ευρώπη θα μπορούσαν να διαφοροποιηθούν από την κεντροδεξιά όταν πάψουν να αντιμετωπίζουν το παγκόσμιο νεοφιλελεύθερο status quo σαν ένα «σιδερένιο νόμο» στον οποίο πρέπει παθητικά να προσαρμοστούν. Πρέπει να βάλουν σαν πρωταρχικό τους στόχο όχι την ανεγκέφαλη προσαρμογή αλλά την ριζική αλλαγή του τρόπου ρύθμισης του παγκόσμιου συστήματος. Πρέπει επιτέλους στην πράξη και όχι μόνο στα λόγια να προωθήσουν ενεργά μια νέα παγκόσμια διακυβέρνηση που θα δημιουργήσει μια πιο ανθρώπινη ισορροπία μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, μεταξύ παραγωγής και δίκαιης κατανομής του παραγόμενου πλούτου, μεταξύ οικονομικών και μη οικονομικών, ουμανιστικών αξιών. Μια τέτοια ισορροπία επιτεύχθηκε σε ένα μεγάλο βαθμό στη βορειοδυτική Ευρώπη (στο επίπεδο του κράτους έθνους) στην πρώιμη μεταπολεμική περίοδο. Κατά παρόμοιο τρόπο πρέπει να επιτευχθεί ξανά σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

Η βασική προϋπόθεση για την επίτευξη του παραπάνω στόχου είναι βέβαια η πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης και η αυτονόμησή της από τις ΗΠΑ. Οι τελευταίες προσπαθούν με κάθε μέσο να διατηρήσουν το παγκόσμιο νεοφιλελεύθερο status quo - ένα status quo το οποίο τους συμφέρει. Είναι ακριβώς γι' αυτό το λόγο που οι ΗΠΑ δεν θέλουν την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης και προωθούν τον «ατλαντισμό». Να ένα πεδίο όπου η κεντροαριστερά (στη χώρα μας και αλλού) μπορεί να διαφοροποιηθεί σαφέστατα από την κεντροδεξιά. Η τελευταία έχει κάθε συμφέρον να υποστηρίζει έναν «ατλαντισμό» που θα διαιωνίσει την ανισορροπία μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Δεν είναι λοιπόν καθόλου περίεργο πως η ΝΔ υποστήριξε, τουλάχιστον στην αρχή, την υποψηφιότητα του Κρις Πάτεν για την ευρωπαϊκή προεδρία! Ο «ατλαντισμός» προφανώς την ευνοεί αφού σταθεροποιεί το πλαίσιο όπου το κεφάλαιο έχει αυτόματα το πάνω χέρι, ενώ η εργασία είναι εκ των πραγμάτων αναγκασμένη να παίζει ένα αμυντικό ρόλο.

Με άλλα λόγια η σοσιαλδημοκρατική αριστερά πρέπει να στοχεύσει σε μια ενωμένη Ευρώπη που θα έχει τη δική της φωνή στην παγκόσμια αρένα. Μια Ευρώπη που θα προωθεί τα δικά της συμφέροντα που είναι πολύ διαφορετικά από τα συμφέροντα της ηγεμονικής δύναμης. Οι διαφορές συμφερόντων μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ δεν είναι μόνο οικονομικές· είναι επίσης γεωπολιτικές (Ιράκ, Παλαιστίνη), κοινωνικές (διατήρηση των σοσιαλδημοκρατικών κοινωνικών κατακτήσεων) και πολιτισμικές (διατήρηση της κουλτούρας της αλληλεγγύης που η άκρως ατομιστική, αγοροκρατική λογική προσπαθεί να εξαφανίσει).

Με βάση τα παραπάνω, η κεντροαριστερά πρέπει να έχει σαν κεντρικό στόχο (σε εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο) το πέρασμα από την σημερινή κυριαρχία της κοινωνίας της αγοράς (όπου όλα θυσιάζονται στο βωμό της παραγωγικότητας / ανταγωνισμού), σε μια κοινωνικά και οικολογικά ρυθμιζόμενη οικονομία της αγοράς. Πρέπει με άλλα λόγια να έχει σαν στόχο το πέρασμα από τον σημερινό, αγοροκρατικό, μονολογικό στον πολυλογικό εκσυγχρονισμό.

** Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)*